

Jacek Soszyński

ORCID: 0000-0001-7124-3569

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów

Polskiej Akademii Nauk

Warszawa

RECENZJA

Mikołaj Oloch z Szamotuł, *De hiis malis que aguntur in hoc Mundo. O niedolach, które rządzą na tym świecie; De curie miseria. O marności życia dworskiego*, wydanie, przekład z języka łacińskiego, wstęp i komentarz Mieczysław Mejer, Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2022 (Bibliotheca Litterarum Medii Aevi, Artes–Opera, Opera nr 7), 94 s.

Wydawana przez Instytut Badań Literackich seria „Bibliotheca Litterarum Medii Aevi, Artes–Opera” została założona z inicjatywy Teresy Michałowskiej jako pokłosie dyskusji naukowej, która miała miejsce na II Kongresie Mediewistów Polskich w Lublinie w 2005 r. W trakcie tego spotkania przedstawiciele różnych dyscyplin mediewistycznych zwrócili uwagę na fakt, że brak jest w Polsce edycji najważniejszych średniowiecznych tekstów dydaktycznych. Odpowiedzią na to zapotrzebowanie stała się wymieniona seria. Redaktorem naczelnym tego ważnego przedsięwzięcia naukowego został Mieczysław Mejer i prowadzi on je do dnia dzisiejszego. Zadaniem serii jest odpowiedź na postawione wówczas postulaty — dostarczenie badaczom i zainteresowanym czytelnikom narzędzi nieodzownych do przyswojenia zgodnego z intencjami autorów i duchem czasów poezji i prozy średniowiecznej. Chodzi tu o zespół najważniejszych prac teoretycznych i dzieł dydaktycznych powstałych w dobie średniowiecza, utworów, które kształciły ówczesną młodzież w zakresie *trivium* oraz dostarczały refleksji metodologicznych i metodycznych. Seria rozpada się na dwa nurty: Artes oraz Opera. Obejmują one zarówno utwory poetyckie, jak i prozatorskie, które były czytane i przyswajane w trakcie nauki przedmiotów wchodzących w skład *trivium* oraz traktaty teoretyczne ważne dla pogłębionych studiów literackich. W ramach serii ukazały się już następujące pozycje: *Nowa Poetyka* Godfryda

z Vinsauf (2007), *O inwencji retorycznej* Cyserona (2013), *Laborintus* Eberharda z Bremy (2014), *Ekloga* Teodulusa (2014), *Elegie* Maksymiana (2016), *Didascalicon* Hugona ze św. Wiktora (2017), *Księga przysłów* Alana z Lille (2018), *Bajki* Awiana (2019), *Księga* Tobiasza Mateusza z Vendôme (2020).

Ostatnio ukazał się siódmy tom cyklu Opera. Jest to reedycja łacińskiego tekstu wraz z przekładem na język polski dwóch ciekawych utworów poetyckich pióra zapomnianego już dziś piętnastowiecznego autora Mikołaja Olocha z Szamotuł: *De hiis malis que aguntur in hoc mundo* oraz *De curie miseria*. Edycję przygotował, opatrzył komentarzem, a także przełożył na język polski redaktor naczelny serii Mieczysław Mejor. Wydawnictwo to uzyskało wsparcie finansowe ze strony Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

Mieczysław Mejor to doświadczony filolog-mediewista, kierownik Pracowni Literatury Średniowiecza w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. Badacz ten publikował już wcześniej podobne prace, m.in. fragmenty *Victoria Deorum, sive veri herois educatio* Sebastiana Fabiana Klonowica oraz *Roxolanię* tegoż autora. Wiadomo także, iż od dłuższego już czasu pracuje nad edycją czternastowiecznego poematu satyrycznego *Antigameratus* pióra kanonika krakowskiego Frowina.

Mikołaj Oloch z Szamotuł to najprawdopodobniej duchowny związany z katedrą poznańską. W latach pięćdziesiątych XV w. Mikołaj syn Olocha z Szamotuł studiował na Uniwersytecie Krakowskim, wieńcząc swą edukację najpierw bakałareatem a potem magisterium w 1459 r. W latach 1466–1483 uchwytany jest w poznańskich aktach konsystorskich. Zgodnie z ich świadectwem był altarystą, kaznodzieją katedralnym i adwokatem konsystorskim. Był też plebanem w Charbielinie, a dokument z 1483 r. łączy go z kolegium mansjonarzy szamotulskich. Nie można także wykluczyć, choć identyfikacja ta jest ryzykowna, że jeszcze w połowie lat dziewięćdziesiątych Mikołaj był także rektorem poznańskiej szkoły katedralnej. Jak zauważa Wydawca, Mikołaj musiał już wówczas być około sześćdziesiątki, co w XV w. było już wiekiem poważnym.

Poematy Olocha odkrył przeszło sto lat temu Aleksander Brückner. W późniejszych latach analizował je i wydał Ryszard Ganszyniec, który też wskazał na ich wtórność i niski poziom literacki. Pierwszy wiersz — *O niedolach, które rządzą na tym świecie* — to ogólne potępienie przywar ludzkich. Autor krytykuje w nim występki ludzi należących do różnych stanów i reprezentujących różne zajęcia. Zamyka wiersz apelem do odbiorców tego satyrycznego dziełka, zapewne uczniów szkolnych, by przejęli się naukami moralnymi płynącymi z tego poematu i kierowali się nimi w życiu. Wiersz *O marności życia dworskiego* krytykuje różne przejawy zepsucia moralnego krzewiące się na dworach możnych tego świata. Tym razem ostrze jego satyry skierowane jest przeciw konkretnemu środowisku, które zbiera (zapewne) zasłużone cięgi za krzewiące się wśród jego przedstawicieli rozliczne przywary.

Wydawca obydwu poematy Mikołaja Olocha zalicza do rozpowszechnionego w średniowieczu typu zbiorów mądrości i przysłów, które były czerpane zarówno z literatury starożytnej, jak i średniowiecznej. Służyły one jako pomoce w edukacji na etapie wyższym niż podstawowy oraz jako skarbnice motywów, z których chętnie czerpali kaznodzieje. Bliżej gatunek Olochowych wierszy określa jako należące do grupy form sentencjonalnych (nie były to zbiory sentencji *sensu stricto*) pełniących funkcje satyry stanowej, czyli biorącej za przedmiot swej krytyki przedstawicieli konkretnego stanu społecznego.

Książka zawiera regularną edycję naukową i przekład. Wstęp poprzedzający tekst wierszy Mikołaja Olocha zarysowuje historię ich badań, tło gatunkowe, postać autora i zachowany jedyny przekaz rkp. BJ 2458 (MSPL 4851). Tekst opatrzony jest gruntownym aparatem filologicznym i komentarzem, którego naczelną zaletą jest identyfikacja wykorzystanych przez autora źródeł.

Obecny Wydawca, podobnie jak Aleksander Brückner i Ryszard Ganszyniec (posługiwał się także formą nazwiska Gansiniec), nie ceni wysoko talentu poetyckiego Mikołaja Olocha. Swoją krytycyzm w tym zakresie wyraził także odpowiednio dobierając słowa w przygotowanym prozatorskim przekładzie, by nie poprawiać chropawej formy oryginału, jak to uczynił w opublikowanych fragmentach Olocha poprzedni jego tłumacz Jan Sękowski. Jeżeli więc wiersze poety z Szamotuł zostały ponownie opracowane i wydane to dlatego, że ukazują piętnastowieczne materiały szkolne w całej ich krasie i niedostatkach, a na dodatek są to produkcje rodzime i wykorzystywane na ziemiach polskich.

Recenzowane wydawnictwo nie jest pozbawione drobnych niedociągnięć. Korekta ewidentnie zawiodła w przypadku znanego dzieła Aleksandra Brücknera *Średniowieczna poezja łacińska w Polsce*, cytowanego w pierwszym zdaniu Wstępu. Choć w przypisie pierwszym jest ono poprawnie opisane jako wydane w 1894 r., to w Bibliografii (s. 28) figuruje jako wydane w roku 1864. Błędy te nie są jednak liczne i generalnie należy pochwalić Wydawców za staranne przygotowanie pracy do druku.

W postaci najnowszej edycji poematów Mikołaja Olocha z Szamotuł czytelnik otrzymał nowoczesną edycję krytyczną i przekłady na język polski piętnastowiecznych utworów dydaktycznych, które mimo udostępnienia ich szerokiej publiczności już sto lat temu, wskutek mało pochlebnej opinii Ryszarda Ganszyńca, zostały zlekceważone i uległy zapomnieniu. Tak się jednak składa, że teksty dydaktyczne rzadko kiedy cechuje artyzm i poziom myślicielski najwyższych lotów. A jednak spełniają one niezwykle ważną rolę społeczną upowszechniając wśród uczniów elementarne zasady tworzenia literatury pięknej i ugruntowując przesłania moralne. Bez przyswojenia sobie elementarza (na ogół) nie ma wrzuseń nad poezją Norwida lub Herberta. Seria „Bibliotheca Litterarum Medii Aevi” ma za zadanie dostarczyć wiedzy o tych tekstach, które w dobie średniowiecza czytano w szkołach i według których układano programy dydaktyczne.

Teksty Olocha z Szamotuł — bez względu na to, czy należą do wielkiej literatury czy też do tej nieco mniej ambitnej — były czytane z uczniami w szkołach późnośredniowiecznej Polski i spełniały określone cele pedagogiczne. Wielkie więc dzięki należą się cierpliwemu badaczowi, który pochylił się nad mało wdzięcznymi tekstami szkolnymi i udostępnił je publiczności zarówno tej fachowej w postaci rzetelnej edycji oryginału łacińskiego, jak i tej szerszej w postaci przekładu na język polski.